

R. Campert

De wolk die niet voorbijtrok

*Eerst later voelde ik pijn
die niet meer overging*

*die nog mijn lijf doortrekt
nu ik dit schrijf*

Dit zijn regels uit een gedicht dat ik in 1982 schreef. De titel van het gedicht luidt *Januari 1943* en het gedicht roept de herinnering op aan de dag dat mijn moeder me vertelde dat mijn vader Jan Campert een paar weken tevoren was omgekomen in het concentratiekamp Neuengamme.

Die dag was een heldere winterdag. Mijn moeder kwam uit de stad, waar ze als actrice werkte, naar mij toe gereisd. Ik was onder dak gebracht bij een bevriende familie, die geëvacueerd was uit dat deel van Den Haag dat door de Duitsers werd afgebroken met het oog op een eventuele landing van de Engelsen op het Scheveningse strand. Ik was met de familie mee-geëvacueerd naar het zeer onstadse Veluwe land.

De onheilsboodschap die mijn moeder overbracht maakte niet de indruk op me die je zou verwachten.

*Ik voelde niets
maar wist dat ik iets voelen moest*

schreef ik 39 jaar later in datzelfde gedicht. Ik had mijn vader, die al vroeg in mijn leven zich aan de huiselijke kring had onttrokken, nauwelijks meegemaakt. Ik was dertien jaar, speelde met mijn vriendjes in de bossen, haalde melk bij de boeren, beleefde mijn eerste prille liefde, las mijn eerste boeken, voetbalde met een leuke bal. Ik leidde een jongensleven waarin de dood tot dan toe geen rol had gespeeld.

Intussen was er natuurlijk ook nog oorlog, maar dat was een gegeven dat je moeiteloos had opgenomen in je leven. Het droeg eerder bij tot het avontuur van een jongensleven dat in betrekkelijke veiligheid werd doorgebracht. Oorlog was een decor waarin jouw beginnende leven zich afspeelde.

Oorlog was: de radio, verborgen onder de dakpannen, de distributiebonnen, de Duitse patrouille die soms op de fiets door het mulle zandpad ploegde, de oudere boerenzonen die zich in het graan verborgen als de soldaten langskwamen, de bommenwerpers van de geallieerden hoog in de lucht op weg naar Duitsland, het smeulende neergeschoten jachtvliegtuig op het landje verderop, de NSB-kinderen met wie je niet hoorde om te gaan, de school die toen de oorlog zijn einde naderde door de Wehrmacht werd gevorderd waardoor er geen onderwijs meer mogelijk was en voor ons, leerplichtigen, de oorlog de verschijningsvorm van een grote vakantie aannam.

Ook het zwijgen van de volwassenen maakte deel uit van de oorlog. Je wist niet veel als kind en dat was maar beter ook. Pas toen de oorlog was afgelopen kwam ik aan de weet dat er in onze streek verzetsgroepen hadden geopereerd die aanslagen pleegden, het spoor saboteerden, onderduikers verborgen en Joodse kinderen onderdak boden.

En ik kwam er achter waarom mijn vader in Neuengamme (waar lag dat eigenlijk?) zijn einde had gevonden. En ook dat hij een gedicht had geschreven dat *Het Lied der Achttien Doden* heette, dat tijdens de oorlog in het verborgene werd verspreid en waarvan de opbrengst bestemd was voor hulp aan ondergedoken Joodse kinderen.

Over die oorlogse periode van jeugdige onwetendheid schreef ik later een gedicht, *Dag en Nacht*.

*Dag en nacht branden de ovens
zwarte vlammen lekken uit de bommenwerpers
de dennen verschroeien
hij bouwt een hut in het bos
peutert met korte vingers in de koele grond
en denkt aan het meisje drie banken voor hem
haalt melk bij de boeren
en slaapt tot het vriest*

*Onbegrijpelijke berichten uit de stad
ramen worden dichtgetimmerd
auto's langs de weg verlaten
revolvers verroesten in greppels
mannen verdwijnen, laten briefflarden achter
en de radio ruist geheimen*

*Dag en nacht branden de ovens
hij verliest zijn wollen das
krijgt koorts en droomt dat zijn vader
een vlinder van zijn vingertoppen blaast*

Achter in de laatste herfst van de oorlog had op een avond een Duitse tankeenheid de bescherming van het bos, tegenover ons huis, gezocht – twee beslijkte, kortademige tanks waarvan de rupsbanden gerepareerd en een man of twintig, jongens van zeventien of achttien jaar, die aangevoerd werden door een sergeant en een lange, magere officier die een grote moedervlek op zijn wang had. Het was voor het eerst dat ik Duitse soldaten van zo dichtbij meemaakte. In het algemeen werd je op het hart gebonden zo ver mogelijk uit hun buurt te blijven. Je wist: het is de vijand. Deze vijand had zakken vol biskwietjes bij zich die hij aan ons, nieuwsgierige jongens, uitdeelde. De soldaten leken op de boerenzonen bij ons in de streek, stevig, blond, blozend. Een van hen kwam uit Hamburg. Hij heette Heinz. Hij was met

vriendjes aan het voetballen, toen ze hem van straat hadden geplukt, een opleiding van een paar weken gegeven en naar het front gestuurd.

‘Scheisse’, zei hij tegen alles, het leger, zijn commandant, zijn kameraden, de tanks en de oorlog. Hij was nauwelijks twee jaar ouder dan ik en hij heeft alles al gezien en meegemaakt, dacht ik. Zou ik ooit nog iets meemaken? Heinz heeft een voorsprong die ik niet meer inhaal. Hij weet hoe je met een geweer moet omgaan en wat een handgranaat teweeg kan brengen. Hij heeft meer van Nederland gezien dan ik en hij heeft het zeker intenser gezien. Hij is Duits en hij verliest de oorlog.

Een paar dagen na de bevrijding. Heinz stond achterop een legertruck vol krijgsgevangenen die zich langzaam een weg moest banen door het feestgewoel in de dorpsstraat. Ik was opgelucht toen ik hem zag. Hij had het overleefd.

En nu de bevrijding. Morgen 58 jaar geleden. Ik citeer iets uit een verhaal van me.

Tanks, zegt de jongen opgewonden en brood zo wit als ik het nooit heb gezien en kroezen met thee en allemaal spreken ze Engels en de burgemeester is gevangen genomen en voor ze weggingen hebben de Duitsers het postkantoor opgeblazen en de slager had een hoge hoed op met een rood-wit-blaauwe sjerp erom en zijn naam staat op een aanplakbiljet en hij gaat de bevrijdingsfeesten organiseren en ik zag dat een heleboel mensen de directeur van de melkfabriek uit zijn huis haalden en hij was helemaal rood aangelopen en had zijn zondagse pak aan en sloeg met zijn wandelstok naar de mensen, die toen voor hem opzij gingen en hij werd een auto ingeduwd en op de spatborden van die auto zaten mannen in blauwe overalls met kleine geweren in hun handen en ze lachten en zwaaiden naar de mensen en voor de radiator hadden ze een portret van de koningin gebonden en dat mag nu weer en alles mag nu weer zei de slager, jammer dat je vader dit niet meer mee mag maken.

Natuurlijk was het einde van de bezetting een bevrijding. Maar voor mij – en niet alleen voor mij – begon de Tweede Wereldoorlog eigenlijk toen pas goed. Er was weinig reden meer tot feestvieren, toen na mei 1945 gaandeweg steeds duidelijker werd welke verschrikkingen de oorlog had aangericht in die jaren dat ik tamelijk onbezorgd en me van weinig bewust in de bossen mijn jeugd beleefde. De gedachte aan de gruwelen van de kampen zou ons niet meer verlaten. Er is sindsdien geen dag voorbijgegaan of de oorlog duikt in mijn herinnering op. De oorlog heeft zich vastgebeten in ons bestaan, een valse terriër die niet loslaat.

Wij mogen niet vergeten, is ons vaak voorgehouden, maar soms zou je willen dat je kón vergeten.

*Gedenkt die deze woorden leest
mijn makers in den nood
en die hen nastaan 't allermeest
in hunnen rampspoed groot,
gelijk ook wij hebben gedacht*

*aan eigen land en volk–
er daagt een dag na elken nacht,
voorbij trekt iedere wolk*

schreef Jan Campert.

Ik vrees dat *dé*ze wolk niet voorbijgetrokken is.